μήρινθοι

Σφραγιδολογώντας… μπορούμε να πούμε με βεβαιότητα πως οι βυζαντινές σφραγίδες, γνωστές και ως μολυβδόβουλλα, αποτελούν μια από τις σημαντικότερες και πιο ενδιαφέρουσες εκφάνσεις του βυζαντινού πολιτισμού.

Μικρά το «δέμας» αλλά μεγάλα την «τέχνην», τα μολυβδόβουλλα θεωρούνται από τη σύγχρονη έρευνα ένα «ανοικτό βιβλίο» πληροφόρησης για το βίο και τον πολιτισμό των βυζαντινών.

Οι βυζαντινές σφραγίδες προσαρτούνταν κυρίως σε έγγραφα, αλλά και σε διάφορα αντικείμενα με σκοπό να πιστοποιήσουν, αντί ή μαζί με την υπογραφή, την αυθεντικότητά τους.

Οι σφραγίδες ή *βούλλες* τυπώνονταν πάνω σε μικρούς, στρόγγυλους μολύβδινους δίσκους, που είχαν στο κέντρο ένα κενό διάστημα σε σχήμα αύλακος, τον δίαυλο, απ' όπου περνούσε η *μήρινθο*ς (το νήμα), που συνέδεε το μολυβδόβουλο με το έγγραφο. Οι σφραγίδες αρχικά δεν ήταν προσαρτημένες στα έγγραφα, αλλά επιδίδονταν χωριστά από τα έγγραφα, ενώ μεταγενέστερα άρχισαν να προσαρτώνται σε αυτά με τη *μήρινθο*
. Για τη σφράγιση οι βυζαντινοί χρησιμοποιούσαν ειδικό εργαλείο, το *βουλλωτήριο*
. Αυτό είχε σχήμα τανάλιας, αποτελούμενης από δύο διασταυρούμενα σιδερένια στελέχη με σφυροειδείς απολήξεις, στην εσωτερική πλευρά των οποίων χαρασσόταν αντίστροφα επιγραφές και παραστάσεις, που θα αποτυπωνόταν στο μολύβι κατά τη σφράγιση.

Όσον αφορά τους εικονογραφικούς τύπους, αυτοί διακρίνονται σε θρησκευτικούς και κοσμικούς. Το κατεξοχήν θρησκευτικό υπόβαθρο της βυζαντινής κοινωνίας βρήκε στις μικρές στρογγυλές επιφάνειες των μολυβδοβούλλων μια ακόμη πηγή έκφρασης της χριστιανικής του πίστης και κοσμοθεωρίας. Σε αυτά καταγράφονται μορφές στηθαίες ή ολόσωμες αγίων και αρχαγγέλων, η μορφή του Ιησού και ιδιαίτερα της Θεοτόκου, μεσίτριας προς την επουράνια βασιλεία, παραστάσεις από την Καινή Διαθήκη, καθώς και θρη-σκευτικές επικλήσεις βοήθειας και προστασίας. Από θρησκευτικά σύμβολα χρησιμοποιείται κυρίως ο Σταυρός. Στους κοσμικούς τύπους περιλαμβάνονται ανθρώπινες μορφές, ολόσωμε ή προτομές, μετωπικές ή σε κατατομή, άλλοτε δαφνοστεφανωμένες και άλλοτε κρατώντας στο χέρι ρόπαλο ή σκήπτρο. Επίσης, παραστάσεις ζώων και πτηνών, πραγματικών ή φανταστικών. Τα πραγματικά ζώα είναι λαγοί, λιοντάρια, πάνθηρες, ελάφια, λύκοι, αετοί, παγώνια και άλλα πτηνά. Φανταστικά όπως γρύπες, πήγασοι, σφίγγες, φτερωτά λιοντάρια, φτερωτοί δράκοντες. Η λειτουργία όλων αυτών ήταν καθαρά αποτροπαϊκή. Αλεξίκακες επικλήσεις στο Θείο του τύπου:
Αγία Θεοτόκε βοήθει
ή
Κύριε Ιησού Χριστέ βοήθει
, συνόδευαν τις παραστάσεις, ενισχύοντας την προστατευτική-αποτροπαϊκή δύναμη των μολυβδόβουλλων.

Όταν η Μαρία Κομπατσιάρη «γνώρισε» τα μολυβδόβουλλα, γοητεύτηκε από την μικρή, κρυφή ιστορία του καθενός και αποφάσισε να τα εντάξει στο έργο της. Οι κατενώπιον αυστηρές μορφές του Χριστού, της Παναγίας, των αγίων και των αξιωματούχων, βρήκαν θέση μέσα στα κρυπτογραφικά της έργα. Ιστορικά, η κρυπτογραφία χρησιμοποιήθηκε για τη μετατροπή της πληροφορίας μηνυμάτων από μια κανονική, κατανοητή μορφή σε έναν «γρίφο», που χωρίς τη γνώση του κρυφού μετασχηματισμού θα παρέμενε ακατανόητος. Στη διάρκεια του Μεσαίωνα ήταν κάτι το απαγορευμένο και αποτελούσε μια μορφή αποκρυφισμού και μαύρης μαγείας .

Το βασικό στοιχείο που χαρακτηρίζει το έργο της Κομπατσιάρη και το κάνει τόσο ιδιαίτερο και μοναδικό, είναι ο μυστικός κώδικας γραφής που χρησιμοποιεί, δημιουργώντας μια μέθεξη, μια ψυχική συνάντηση, ανάμεσα στον αισθητό κόσμο και τον κόσμο των ιδεών. Στο έργο της συμφύρονται σύμβολα και λέξεις, χωρίς νόημα εκ πρώτης όψεως. Μερικές φορές υπάρχουν συνδυασμοί γραμμάτων με αριθμητική σημασία, που παραπέμπουν σε αριθμούς με απόκρυφο νόημα. Στερεότυπες φράσεις προϋποθέτουν μια μύηση η οποία, για να παραμένει κρυφή, εκφράζεται με μισόλογα.

Η «άγλωσση» μιλιά που χρησιμοποιεί, είναι η σιωπή που αντηχεί, ο αλάλητος στεναγμός της διάχυτης, επιφωνηματικής σήμανσης της εμπειρίας που ορίζει τον «μαγικό» λόγο, όπου το κατανοητό συνυπάρχει με το ακατανόητο, ο δομημένος, αρθρωμένος λόγος με τον αδόμητο, σχεδόν άναρθρο ήχο.

Συμπλεκόμενες ταινίες γεμάτες σύμβολα, που μοιάζουν με ανεξήγητες ακροβασίες του μυαλού, σχηματίζουν δαιδάλματα τέχνης, που μετατρέπουν το φυσιοκρατικό στοιχείο, σε ψαλμωδίες προς έναν αόρατο πνευματικό κόσμο, τον οποίο καλείται ο θεατής να ανακαλύψει λέξη προς λέξη, κάτι που κάνει πιο γοητευτικό το συγκεκριμένο ταξίδι.

Με τα έργα της η καλλιτέχνης υπαινίσσεται, απελευθερώνοντας τη φαντασία του θεατή και τη διάθεσή του να ανιχνεύσει πίσω και πέρα από τις βεβαιωμένες του κατακτήσεις, ένα κόσμο γνωστό αλλά ακατοχύρωτο, οικείο και ταυτοχρόνως παράδοξο, που μας περιλαμβάνει και τον εμπεριέχουμε, με όλη τη μαγεία του μυστηρίου και τα ερέβη του, τόσα όσα αντανακλώνται μέσα από την ενδοχώρα του καθενός μας.

Πάνω σε αυτόν τον καμβά *δια ραφίδο*ς *κεκεντημέναι χρυσοποίκιλται μήρινθοι*, γραμμικές απεικονίσεις μολυβδόβουλλων
σφραγίζουν το έργο της καλλιτέχνιδος.

Το έργο της Μαρίας Κομπατσιάρη, «δεν καταλαβαίνεται», όπως έγραφε και ο Καβάφης, «αλλά νιώθεται»!!!!!

Παναγιώτης Καμπάνης

Δρ. Αρχαιολόγος- Ιστορικός